

УДК 378.147.091.33

DOI 10.33251/2522-1477-2020-8-84-88

МАРТИНЕНКО Надія Олександрівна,
аспірант, Львівська академія Національного авіаційного
університету
ORCID 0000-0002-5695-4685

ВИЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «ГОТОВНІСТЬ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ» В АВІАЦІЙНІЙ ОСВІТІ

У статті узагальнено та систематизовано визначення понять «готовність», «психологічна готовність», «міжкультурне спілкування» та «взаємодія». Проаналізовано психолого-педагогічні дослідження вітчизняних, зарубіжних вчених та науковців щодо вирішення проблеми формування готовності до професійної діяльності. Виокремлено ключові проблеми, щодо ефективного та безпечного міжкультурного спілкування майбутніх фахівців.

Ключові слова: *готовність, психологічна готовність, спілкування, взаємодія, міжкультурна комунікація.*

Постановка проблеми. Глобальні тенденції у сучасному світі і зростання значення культури як засадничого чинника подальшого розвитку цивілізації, актуалізують проблему формування готовності особистості до міжкультурної комунікації і пошук педагогічних шляхів здійснення цього процесу. Основне завдання викладання іноземних мов – це вивчення мови як реального та повноцінного засобу спілкування. Важливим моментом є те, що мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що говорять на цих мовах. Навчання іноземної мови не можна сьогодні відокремлювати від культури, від соціально-культурного оточення. Знання менталітету, культури стає сьогодні не менш важливим, ніж знання мови. Іншими словами, для розуміння знання однієї мови недостатньо, важливо знати, як нею користуватися в певному соціокультурному плані. Відносини між людьми сьогодні тісно пов'язуються з завданнями навчання іноземної мови. Надзвичайно актуальним стає знання культури та особливостей психології носія мови.

Відомо, що комунікація відіграє вирішальну роль практично в будь-якій людській діяльності. У контексті авіації комунікація також має важливе значення, особливо тому, що вона впливає на авіаційну безпеку. Сфера міжнародної цивільної авіації є найбільш очевидним прикладом розмиття кордонів культур і країн, національностей і етнічних груп, а також мов взаємодії. Вчені акцентують, що приблизно 70-80% всіх нещасних випадків протягом останніх 20 років траплялись у зв'язку з міжкультурними та міжособистісними помилками членів екіпажу [11].

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняні та зарубіжні науковці приділяють багато уваги вирішенню проблеми готовності, міжкультурної комунікації та взаємодії, зокрема: концепція діалогу культур (В. Біблер); теорія мовної діяльності і мовної особистості (Ю. Караулов); психологічні теорії особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, А. Леонт'єв, С. Рубінштейн); теорії самореалізації особистості (Л. Кулікова, А. Леонт'єв, А. Мудрик); дослідження з формування готовності до окремих видів діяльності (Ж. Годфруа, М. Д'яченко, К. Дурай-Новакова, Л. Кандибович, С. Рубінштейн, В. Сластьонін, М. Сміт, Д. Узнадзе); дослідження з різних аспектів міжкультурної комунікації (О. Іскандерова, Р. Льюїс, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова); визначення взаємозв'язку міжкультурної взаємодії і міжкультурне виховання студентів (Н. Данілевського, М. Кагана, В. Комарова, Н. Таланчука); теоретичне обґрунтування категорії готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності (Ю. Бабанський, Н. Кузьміна, А. Щербаков).

Науковці в авіаційній сфері підкреслюють, що більше 60% авіаційних подій відбуваються з вини людини (К. Біллінгс, Дж. Керол, Г. Купер, В. Рейнард, В. Тагарт). Події через культурні відмінності в авіації були досліджені такими вченими, як Р. Гельмрех, А. Мерріт, вивчалися також міжкультурні та крос-культурні фактори в галузі авіаційної безпеки (Р. Макаров, О. Москаленко, Т. Плачинда).

Мета дослідження – проаналізувати психолого-педагогічні джерела та надати власне визначення поняття «готовність майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії».

Виклад основного матеріалу. Словник-довідник з професійної педагогіки дає тлумачення готовності (*readiness*) як цілісного утворення, що характеризує емоційно-когнітивну та вольову мобілізацію суб'єкта в момент його включення в діяльність певної спрямованості. Людина не народжується з готовністю, вона є результатом отриманого певного досвіду особистості, що формує її відношення до професійної діяльності [8, с. 49].

На думку М. Д'яченко та Л. Кандибович [3], готовність – це пристосування можливостей особистості для успішних дій, внутрішнє налаштування особистості на певну поведінку при виконанні задач, установка на активні та цілеспрямовані дії. Таку готовність вчені називають тимчасовою. Довготривала готовність розглядається ними як система професійно важливих якостей особистості: її досвід, знання, вміння, які необхідні для успішної роботи. У неї входять: а) позитивне відношення до того або іншого виду діяльності; б) риси характеру, мотиви, адекватні вимогам діяльності; в) необхідні знання, навички, уміння, стійкі процеси сприйняття, увага, мислення, емоційні і вольові прояви. Очевидно, що тривала готовність до діяльності виступає стійкою характеристикою особистості.

У працях С. Рубінштейна [7], готовність до діяльності визначається вже як комплекс здібностей, які включають до структури різні властивості та якості особистості, при тому, що здібність виступає як загальна категорія по відношенню до цих властивостей та якостей. І. Зимня [4] констатує, що готовність виступає аспектом компетентності. Проте ми згодні з науковцями, які трактують готовність як стійку, складну по своїй структурі і вмісту характеристику особистості. На відміну від компетентності, яка виступає потенційною якістю особи, готовність є актуальна якість. Зважаючи на той факт, що готовність – це відносно стійка (хоча і підлягає зміні) характеристика особи, її можна розглядати як фактично досягнутий рівень компетентності, що має місце на певному етапі життєдіяльності людини. Вчений М. Каган [5] у своїх працях формулює готовність до міжкультурної комунікації у студентів ЗВО, як досить успішно сформовану якість особистості, якщо вона базується на внутрішньому потенціалі.

Однією зі складових професійної сфери виступає психологічна готовність до діяльності. Якість, стійкість успішності професійної діяльності зумовлюється особливостями психологічної готовності фахівця. Але, мусимо зазначити, що в ЗВО не відводиться достатньої кількості обсягу навантаження на опанування курсантами психологічної готовності та міжкультурної взаємодії. Готовність є одним з основних чинників в структурі діяльності людини, акумулюючи в собі усі необхідні і достатні для успішного вирішення поставленого завдання елементи майбутньої дії. Проблема психологічної готовності актуальна у будь-якій професійній діяльності і пов'язана з психологічним забезпеченням професійного відбору, підготовки і перепідготовки кадрів, що припускає дослідження і розвиток відповідних установок і здібностей. Звідси актуальність вивчення чинників, що впливають на рівень психологічної готовності фахівців до професійної діяльності і виявлення способів, методів, технологій за допомогою яких можна підвищувати рівень підготовки фахівців. Також існує необхідність вдосконалення професійної підготовки на основі інноваційних підходів і процесів в сфері професійної освіти, інтеграції наукової, освітньої і професійної діяльності, оновлення змісту освіти і технологій навчання в ході підготовки фахівців. Так, на думку А. Маркової [6], через навчання і виховання формуються мотиваційна сфера. А психологічну готовність до професійної діяльності характеризує динаміка змін в мотиваційній сфері особистості, сформовані в ній професійно значимі установки, зміна ціннісно-сислової структури світосприйняття особистості.

Отже, під готовністю ми розуміємо здатність особистості справлятися з різними завданнями, як сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для виконання конкретної роботи, вміння використовувати набутий досвід в реальному професійному середовищі, а психологічну готовність трактуємо як сукупність ціннісних, мотиваційних та психологічних якостей.

Готовність є важливою складовою у формуванні особистості до професійної діяльності, але ж взаємодія та комунікація – першочергова ланка. Навчити людей спілкуватися (усно та письмово), навчити створювати та не лише розуміти іноземну мову – важка мета, яка ускладнюється тим, що спілкування є не лише словесним процесом. Його ефективність, крім знання мови, залежить від багатьох факторів: умов та культури спілкування, правил етикету, знання невербальних форм виразу (міміка, жести), наявності глибоких фонетичних знань тощо. У міжкультурному спілкуванні є три основні типи міжкультурної комунікації – вербальна, невербальна та паравербальна. Відомо, що за допомогою мови люди передають не більше 70% інформації своїм комунікаторам. Решта інформації подається за допомогою невербального спілкування. Думки, почуття, висловлювання можуть бути подані не лише усно, але й за допомогою невербальної мови, яка є основною частиною лінгвокультурного багажу. Це жести, міміка, рухи тіла, паузи або тиша, темп і тембр мови.

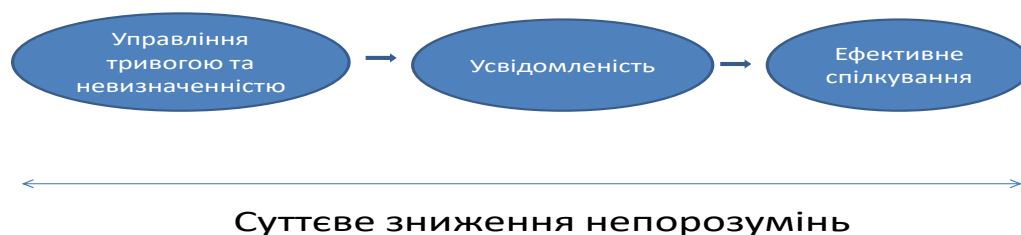
Існують такі поняття, як «міжкультурна (крос-культурна, міжетнічна) комунікація (або «міжкультурна інтеракція»), введені в науку такими вченими, як Г. Трейгер і Е. Холл. Здатність брати участь в міжкультурній комунікації визначається як ідеальна мета, до якої повинна прагнути людина в своєму бажанні якомога краще адаптуватися до світу людей, приналежних до різних культур і національностей. У свою чергу, Е. Холл [10] розробив перші методики міжкультурної взаємодії, перші тренінги з взаємодії з іноземцями, іншими культурами, звертаючи увагу на проблеми, що виникають.

У контексті розгляду міжкультурної взаємодії пропонуємо звернути увагу на поняття культури. Термін «культура» низка вчених (Р. Портер, Л. Самовар, Г. Хофстед) визначають як різноскладове та багатокomпонентне. Людина створює свій власний світ цінностей, ідей, релігії, історії, поведінки, символів, тощо. Тому кожна культура, кожна особистість відрізняється від іншої.

Більшість науковців визначають культуру, як мислення, почуття, отримані за допомогою символів, що базувались на історико-традиційних ідеях. У свою чергу, вчений К. Гірц [1] визначає культуру, як історичну модель, що втілюється у символи при яких відбувається міжособистісне спілкування людей та формується їх уявлення про життя. Мовознавство тлумачить слово «взаємодія» як «співдія» – взаємозв'язок між предметами в дії, а також погоджена дія між кимось або чимось. Науковець Д. Гудков [2] визначає міжкультурну комунікацію як взаємодію мовних осіб, які належать до різних лінгвокультурних спільнот.

В антропології взаємовідносини різних культур отримали назву «міжкультурна взаємодія», що означає обмін між двома або більше культурами та продуктами їх життєдіяльності, що здійснюються в різних формах. Учасники міжкультурного спілкування не лише використовують власні традиції, культуру, звичаї та поведінку, а й знайомляться з правилами та нормами щоденного спілкування. Міжкультурне спілкування – це завжди міжособистісне спілкування в особливому контексті, коли один учасник помічає культурні відмінності іншого учасника.

Хочемо звернути увагу на дослідження вченого В. Гудикунста, котрий для пояснення спілкування використовує теорію управління тривогою та невизначеністю (*AUM - anxiety and uncertainty management theory*). Ця теорія припускає, що невизначеність і тривога є основними факторами впливу на ефективність нашого спілкування з іншими в міжособистісній взаємодії. Згідно В. Гудикунста [9] можемо схематично змоделювати теорію таким чином (рис.1):

Рис. 1 Теорія управління тривогою та невизначеністю

Ефективне спілкування буде досягнуто лише тоді, коли і тривога, і невизначеність стримується в певному діапазоні (не надто високому або занадто низькому). Більше того, деякі інші поверхневі фактори такі, як мотивація, соціальна категоризація, емпатія, ідентичність, та очікування впливають на ефективність спілкування через дві основні причини – невизначеність і тривога.

Таким чином, у результаті аналізу психолого-педагогічних джерел із зазначеної проблеми ми розуміємо поняття «готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії» як здатність адаптуватися в мультикультурному середовищі за допомогою ефективного спілкування, знань та поваги до правил та норм поведінки, традицій інших культур, вмінь чітко формувати та виконувати професійні завдання у стандартних та особливих умовах польоту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток сучасних можливостей і технологій та специфічне спілкування в авіації та в навчанні в цілому, вимагає постійного вдосконалення знань, поглиблення теоретичних і практичних вмінь та навичок. Перспектива подальших досліджень полягає у досягненні ефективного спілкування та формуванні готовності до міжкультурної взаємодія майбутніх професійних пілотів для забезпечення безпеки та якості у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Гирц К. Интерпретация культур. Москва. 2004.
2. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. Москва: Гнозис, 2003. 288 с.
3. Дьяченко М. И., Кандибович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: Изд-во Бел. ун-та, 1976. 175 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов. М.: Логос, 2000. 384 с.
5. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. М.: Политиздат, 1988. 319 с.
6. Маркова А. К. Психология профессионализма. М.: Знание, 1996. 312 с.
7. Рубинштейн С. Бытие и сознание. Человек и мир. СПб и др.: Питер, 2003. 512 с.
8. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
9. Gudykunst W. B. Anxiety/uncertainty management (AUM) theory: Current status, 1995
10. Hall E. The Power of Hidden Dimensions Bennet M.J. (ed). Basic concepts of cultural communication. Intercultural Press-Inc, 1998.
11. Sexton B., Helmreich R. Analyzing cockpit communication: the links between language, performance, error, and workload. Human Performance in Extreme Environments, 5, Electronic, 2000. 63-68 p.

References

1. Hirts, K. (2004). Interpretatsya kultur [*Culture's interpretation*]. Moskva [in Russian].

2. Hudkov, D.B. (2003). *Teoriya i praktyka mezhkulturnoi kommunykatsiyu [Theory and practice of intercultural communication]*. Moskva, 288 p. [in Russian].
3. Diachenko, M.Y. & Kandybovich, L.A. (1976). *Psykholohycheskye problemy hotovnosti k deiatelnosti [Psychological problems of the readiness to the activity]*. Mynsk, 175 p. [in Russian].
4. Zymniaia, Y.A. (2000). *Pedahohycheskaia psykholohyia [Pedagogical psychology]*. 384 p. [in Russian].
5. Kahan, M.S. (1988). *Mir obshcheniya: Problema mezhsob'ektnykh otnosheni [World of communication: The problem of interpersonal relationships]* M., 319 p. [in Russian].
6. Markova, A.K. (1996). *Psykholohyia professyonalizma [Psychology of professionalism]*. M., 312 p. [in Russian].
7. Rubinshtein, S. (2003). *Bytie i soznanie. Chelovek i mir [Being and Perception. Human and World]*. SPb. 512 p. [in Russian].
8. *Slovyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky (2006). [Dictionary-Guide of Professional Pedagogic]*. Za red. A.V. Semenova. Odesa, 221 p. [in Ukrainian].
9. Gudykunst, W.B. (1995). *Anxiety/uncertainty management (AUM) theory: Current status* [in English].
10. Hall, E. (1998). *The Power of Hidden Dimensions* Bennet M.J. (ed). *Basic concepts of cultural communication*. Intercultural Press-Inc [in English].
11. Sexton, B.& Helmreich, R. (2000). *Analyzing cockpit communication: the links between language, performance, error, and workload*. *Human Performance in Extreme Environments*, 5. 63-68 p.

MARTYNENKO Nadiia, postgraduate student, Flight academy of National Aviation University.

DEFINING THE CONCEPT OF READINESS FOR INTERCULTURAL INTERACTION IN AVIATION EDUCATION

Abstract. *The article considers the meaning of the concepts of readiness, psychological readiness, intercultural communication and interaction. Psychological and pedagogical researches of domestic, foreign scientists and scientists on the decision of a problem of formation of readiness for professional activity are analyzed. The key issues concerning effective and safe intercultural communication of future specialists are highlighted.*

Global trends in the modern world and the growing importance of culture as a fundamental factor in the further development of civilization, make the problem of forming a person's readiness for intercultural communication and the search for pedagogical ways to implement this process especially relevant. The main task of teaching foreign languages - is to study the language as a real and full-fledged means of communication. An important point is that languages must be studied in inseparable unity with the world and culture of the peoples who speak these languages.

Nowadays, learning a foreign language cannot be separated from culture, from the socio-cultural environment. Knowledge of mentality and culture is becoming no less important today than knowledge of language. In other words, to understand the knowledge of one language is not enough, it is important to know how to use it in a particular socio-cultural plan. Relationships between people today are closely linked to the tasks of learning a foreign language. Knowledge of the culture and peculiarities of the psychology of the native speaker becomes extremely relevant.

Key words: *readiness, psychological readiness, communication, interaction, intercultural interaction.*

*Одержано редакцією: 14.09.2020 р.
Прийнято до публікації: 22.09.2020 р.*